

ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΚΡΙΤΙΚΗ

Ο ΠΕΣΣΙΜΙΣΜΟΣ

ΕΝ ΤΗ ΠΟΙΗΣΕΙ ΚΑΙ ΤΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

ΥΠΟ

ΚΑΛΛΙΡΡΟΗΣ ΑΔΑΜΙΑΔΟΥ

Διδάκτορος τῆς Φιλοσοφίας

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΠΑΡ. ΛΕΩΝΗ

16—Ὀδὸς Περικλέους—16

1907

ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΚΡΙΤΙΚΗ

Ο ΠΕΣΣΙΜΙΣΜΟΣ ΕΝ ΤΗ ΠΟΙΗΣΕΙ ΚΑΙ ΤΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

Ἦτο ἡ μελαγχολικωτέρα ὥρα τῆς ἡμέρας ἀλλὰ καὶ ἡ κατ' ἐξοχὴν βροχώδης καὶ ἡ μάλλον γοητευτικὴ. Πρὸ ἐμοῦ ἐξετείνετο διπλῆ σειρά ὀρέων ἅτινα ὑψοῦντο φαιά, ἄγρια καὶ ἀπειλητικά, ὡσεὶ θέλοντα νὰ διχύψωσι τὴν συγκοινωνίαν μετὰ τοῦ λοιποῦ κόσμου, ἐνῶ εἰς τὸ βάθος τοῦ ὀρίζοντος πρὸς δυσμὰς μόλις διεκρίνοντο κυανᾶ καὶ διαφανῆ ὑπὸ τοὺς ἀτμοὺς τῆς δύσεως χαμηλά, οἶονεὶ ταπεινούμενα πρὸ τοῦ κατερχομένου μονάρχου.

Ὁ ἀήρ τῆς ἐσπέρας ἐψυχραίνετο καὶ πικρὰ τὴν ἀπειρον τοῦ Οὐρανοῦ γλυκύτητα μελαγχολία κατελάμβανε τὴν ψυχὴν· ἐνόμιζέ τις ὅτι ἡ φύσις ἐρρίγει πρὸ τοῦ μεγάλου δράματος τοῦ τελουμένου καθ' ἐκάστην καὶ συμβολίζοντος τὸν θάνατον τοῦ Παντός. Ἀλλ' οἶαν πανήγυριν φωτὸς καὶ χρωμάτων κατέλειπεν ὁ δῦων Ἥλιος ὀπισθεν αὐτοῦ. Μεγάλαι χρυσαὶ λωρίδες διεσχίζον τὸν ὀρίζοντα, ὅμοιαι πρὸς τὰ βεῖθρα μυθώδους τινὸς Πακτωλοῦ, ἀλλὰ ἐρυθραὶ, ὅμοιαι πρὸς γλώσσας πυρκαϊῆς, συνεδυσάζοντο θαυμασίως πρὸς τὸ βαθὺ κυανοῦν τοῦ στερεώματος καὶ τὸ ἰόχρουν τῶν νεφῶν. Θὰ ἔλεγέ τις ὅτι ἡ φύσις ἐπιθύμει νὰ στρώσῃ διὰ ῥόδων, ἴων καὶ χρυσαυθῆμων τὴν κλίνην ἢ τὸν τάφον τοῦ προαιωνίου ἐραστοῦ τῆς. Καὶ ἡ ἀπειρὸς δύναμις τοῦ ὠραίου συνελάμβανε, συνεχλόνει, συνετάρασσε τὴν ψυχὴν.

Τότε ἔστρεψα ἀποτόμως τὸ βλέμμα εἰς τὴν ἀπέναντι Ἀνατολὴν καὶ ἡ ἀντίθεσις ἦτο τόσῳ μεγάλη, ὥστε μοῦ ἐπροξένησε ταραχὴν. Ἀπὸ τῶν ὀρέων, χιονοσκεπῶν μεσοῦντος τοῦ θέρους, εἶχον ἐπισωρευθῆ τὰ νέφη, ἀλλοῦ μέλανα ἐντελῶς, ἀλλοῦ ὑπόφαια διαστιζόμενα ὑπὸ ἄλλων λευκῶν καὶ ἐλαφρῶν, ὡς πτίλωμα πτηνοῦ· ὅλη ἡ μονότονος καὶ ἀπελπιστικὴ κλίμαξ τῶν ἀποχρώσεων

τοῦ φαινοῦ ἤτις ἠπλοῦτο ἐκεῖ ἀπαθῆς εἰς τὰς πέντε καλλονίας, βαρεῖα ὅπως ἡ χεὶρ τοῦ πεπρωμένου. Ὀλόκληρος ἡ εἰκὼν ἦτο κᾶτι τι ὡς ὄψις ἀπηλπισμένου καὶ εἶχε τὴν ἐκφρασιν ἀορίστου πόνου ἐγκραταγμένην ἐπ' αὐτῆς.

Ἦτο ἡ μυστηριώδης γλῶσσα ἣν ὀμιλεῖ ἡ Φύσις πρὸς ἡμᾶς ὅταν βυθισθῶμεν εἰς τὴν παρατήρησίν της. Καὶ αἱ δύο εἰκόνες συνεβόλιζον δι' ἑμὲ τὰς δύο ποιητικὰς ἀντιλήψεις ὡς βλέπομεν αὐτὰς ἐν τῇ παγκοσμίῳ φιλολογίᾳ. Διότι οἱ μὲν ἐκ τῶν ποιητῶν μόνον τὸ ἄρχιον κίσθάνονται ἐν τῇ φύσει, περιγράφουσι δὲ καὶ ἀκλόουσι αὐτὸ εἰς τὰς μυρίας αὐτοῦ ἀποχρώσεις, ὅπως τὸ ἡλιακὸν φῶς ἀκλύεται ὑπὸ τοῦ πρίσματος εἰς τὰς πράξεις τῶν ἀνθρώπων βλέπουν μόνον τὰ αἰώνια πρότυπα τοῦ ἀγαθοῦ, καὶ οἱ ἀγῶνες τοῦ βίου δι' αὐτοὺς εἶναι τὸ γλυκοχάραγμα τῶν θριάμβων.

Ὁ Ὅμηρος, ὁ Σοφοκλῆς, ὁ Πίνδαρος καὶ ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις ὁ Γκαίτε εἶναι τὰ τελειότερα πρότυπα τῆς αἰσιοδόξου ταύτης ἀντιλήψεως τοῦ βίου, τὴν ὁποίαν θὰ ἠδύνατό τις καὶ Ἑλληνικὴν ν' ἀποκαλέσῃ.

Ἄλλοι τοῦτ᾽ ἀντίον δὲν συγκινοῦνται ὑπὸ τῶν φυσικῶν καλλωνῶν, βλέπουν μόνον τὰς ὀδύνας, τὰς πικρίας, τὰς ἀτελείας τοῦ ἀνθρωπίνου βίου, τοὺς πολέμους καὶ τὰς διαμάχας.

Ὁ Εὐριπίδης, ὁ Λουκρίτιος ἐν τοῖς ἀρχαίοις χρόνοις, ὁ Βύρων, Leopardi, ὁ Delille ἐν τοῖς νεωτέροις, ἐπὶ τῇ θέᾳ τῶν φυσικῶν καλλωνῶν κίσθάνονται ζωηρότερον ἀκόμη τοὺς πόνους τῆς ἀνθρωπότητος. Δι' αὐτοὺς ὁ ἀνθρώπινος βίος εἶναι ἀγὼν κίωνας, ἄνευ ἡρεμίας, ἄνευ ἐπιτυχίας, ἄνευ σκοποῦ.

Παρὰ τὸ ἔσμα τῆς ἀηδόνος ἀκούεται ὀδυνηρότερα ἀκόμη ἡ κραυγὴ τῶν πονούντων, καὶ ἡ θέα τοῦ κίωνίου κάλλους καὶ τῆς αἰωνίας νεότητος τῆς φύσεως, ἀπαθοῦς εἰς τὰς ἡμετέρας ὀδύνας, κάμνει πικροτέραν τὴν ἐντύπωσιν τῶν ἀπηλπισμένων προσώπων ἐνῶ ἡ φιλοσοφία, βαθυτέρα τῆς ποιήσεως, ἐμψυχώνει τὴν φύσιν, ἀκούει κᾶτι τι μυστικὸν καὶ ἀγωνιώδες τὸ ὅποιον ἐξέρχεται ἐκ τοῦ βάθους αὐτῆς ἐν τῇ νεκρικῇ τῆς νυκτὸς σιγῇ καὶ διὰ τῆς γλώσσης τῆς θυέλης καὶ τοῦ κραυνοῦ διηγεῖται ἡμῖν τὴν πάλιν τῶν στοιχείων πρὸς ἀλληλια.

Οἱ ἀρχαῖοι ἡμῶν πρόγονοι τὰς δύο ταύτας ἀντιλήψεις τοῦ βίου εἶχον συμβολίσαι εἰς τὰ πρόσωπα τοῦ Δημοκρίτου, τοῦ αἰωνίως φαιδρού καὶ εἰρωνος καὶ τοῦ Ἡρακλείτου τοῦ αἰωνίως μεμφιμοίρου καὶ μελαγχολικοῦ.

Ἀρχαία θεωρία τὴν μὲν φαιδρὰν τοῦ βίου ἀντίληψιν ἀπέδιδεν εἰς τὸν εὐφραδόν, τὴν δὲ μελαγχολικὴν εἰς τὸν εὐχίσθητον, ἐνῶ παρὰ δόξως ἢ ἀπαίσιοδοξία ἢ ὁ πεσσιμισμός, διὰ τὴν μεταχειρισθῆναι λέξιν τὴν ὁποῖαν καθιέρωσεν ἢ συνήθειαν, μετεβλήθη εἰς φιλοσοφικὸν σύστημα ὑπὸ ἀνθρώπου ὁ ὁποῖος εἶναι ἐν ἑκ τῶν βαθυτέρων πνευμάτων τοῦ ἡμετέρου αἰῶνος καὶ, παρὰ τὴν ἐμβρίθειαν, διαυγέστατος εἰς νοήματα, εἶνε ὅμως κατ' ἐξοχὴν μισάνθρωπος, ἀκάρδος καὶ ἐγωῖστής.

Ἡνοήσατε βεβχίως ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ Σοπεργάουερ.

Πεσσιμισμὸν ἔχομεν τριῶν εἰδῶν. Τὸν πεσσιμισμὸν τῆς ποιήσεως, ὁ ὁποῖος εἶναι ἀποτέλεσμα ὑπερευκισθησίας, τὸν πεσσιμισμὸν τοῦ χριστιανισμοῦ, ἢτοι τὴν ἀποστροφὴν πρὸς τὸν κόσμον μιᾶς ἀνθρωπότητος ἢ ὁποῖα εἶχε βαρυνθῆ τὸν παχυλὸν ὕλισμὸν τῆς κολασμένης ἀρχαιότητος, καὶ τέλος τὸν φιλοσοφικὸν πεσσιμισμὸν, τὸν ζητοῦντα ν' ἀποδείξῃ ὅτι τὰ πάντα εἶνε ἀγών, πόνος, πικρία καὶ διὰ τοῦτο ὁ θάνατος εἶναι προτιμότερος τῆς ζωῆς, τὸν ἀπαίσιον μηδενισμὸν τοῦ πνεύματος τοῦ ζητοῦντος ν' ἀποδείξῃ εἰς ἡμᾶς ὅτι εἶνε ἔνσρκον τὸ μαῦρον φάντασμα τὸ ὁποῖον βλέπει ἐνώπιόν του καὶ τοῦ ὁποῖου ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ πνεύματος προεξάρχει ὁ Σοπεργάουερ.

Μεταξὺ τοῦ ἡμετέρου Εὐριπίδου καὶ τοῦ Σοπεργάουερ ἡ ἀναλογίαν εἶναι προφανές. Ἀμφότεροι ἔχουν τὴν μεγάλην δύναμιν τῆς ἀναλύσεως καὶ αἰσθάνονται τὴν αὐτὴν εὐχαρίστησιν εἰς τὴν περιγραφὴν τοῦ ἐλεεινοῦ καὶ τοῦ φρικώδους. Ἀμφότεροι ἔσχον πικρὰν τὴν οἰκογενειακὴν ζωὴν καὶ τοῦτο ἐξηγεῖ τὸ μῖσος αὐτῶν πρὸς τὰς γυναῖκας. Δὲν ἀπατῶνται ὑπὸ τοῦ ὄραίου καὶ τοῦ μεγαλοπρεποῦς, μετὰ τὴν δύναμιν ἐκείνην τοῦ πνεύματος ἢ ὁποῖα δίκην χαλυβδίνης λεπίδος διασχίζει τὸν πέπλον τῶν φαινομένων διὰ τὴν εἰσέλθῃ βαθεῖαν μέσσην εἰς τὴν οὐσίαν τῶν πραγμάτων. Ἡνοήσαν ἀμφότεροι ὅτι αἱ βαθύτεραι πληγὰς εἶναι ἐκείναι τὰς

ὁποῖα σκεπάζει ἢ παρρύρα καὶ ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη καρδία δύναται
να κτυπᾷ τόσον εὐγενῶς εἰς τὸ μέγαρον ὅσον καὶ εἰς τὴν καλύβην.

Ὅπως ὁ Σοπεγγάουερ οὕτω καὶ ὁ Εὐριπίδης εἶχεν ἐμποτισθῆ
ἄλλην τὴν φιλοσοφικὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἐποχῆς του. Τὴν ἔμπνευσιν
δὲν ἀνέμενε μόνον παρὰ τοῦ Διονύσου, ἵνα μετχειρισθῶμεν τὴν
ἔκφρασιν τοῦ Nietzsche, τὸ Διονυσιακὸν στοιχεῖον, ἢτοι τὸ στοι-
χεῖον τῆς περιπαθοῦς λυρικῆς ἐμπνεύσεως, ὀλίγην ἐπιρροὴν ἔχει
ἐπ' αὐτοῦ. Παρ' αὐτῷ ἐπικρατεῖ ὁ Ἀπόλλων, ὁ θεὸς τοῦ φωτός,
τῆς ἡρέμου καὶ καθαρῆς γνώσεως, ὁ ὁποῖος δεικνύει εἰς αὐτὸν τὰς
πικρίας τῆς ζωῆς, τὰς ἀτελείας τῆς θρησκείας, τὰ πάθη τῶν
ἀνθρώπων.

Γνωρίζομεν ὅτι ἦτο μαθητὴς καὶ φίλος τοῦ Σωκράτους καὶ τοῦ
Ἀναξαγόρου, ἐνῶ ἄλλη παράδοσις παριστᾷ αὐτὸν εἰς ἡμᾶς γνώ-
στην βαθὺν τῆς φιλοσοφίας τοῦ Ἡρακλείτου, καὶ ἡ φιλοσοφία
αὕτη, ἡ διδάσκουσα ὅτι τὰ πάντα παρέρχονται καὶ ὅτι εἶναι
φευγαλέον ὄνειρον, ἐπέδρασε πολὺ ἐπὶ τοῦ μελαγχολικοῦ αὐτοῦ
χαρακτῆρος.

Ἡ βαθυτέρα ὁμῶς αἰτία τῆς μελαγχολίας αὐτοῦ ὅπως καὶ τοῦ
Σοπεγγάουερ εἶνε ἡ ἔλλειψις πίστεως εἰς τὸ ἀγαθὸν καὶ τὴν δι-
καιοσύνην. Εἰς τὴν ἀνθρωπίνην δικαιοσύνην δὲν ἐπίστευε, τὴν δὲ
ἀνωτέραν ἐξήρτησεν ἐξ ἑνὸς πράγματος προφανῶς τόσον ἀδυνά-
του ὅσον εἶναι ἡ ἐμφάνισις τοῦ ἀπὸ μηχανῆς Θεοῦ, εἰς τὴν ὁποίαν
οὔτε αὐτὸς οὔτε οἱ σύγχρονοί του ἠδύναντο νὰ πιστεύωσιν, καὶ
ἦτις ἐτέθη μόνον χάριν τῆς τεχνικῆς τελειότητος τοῦ δράματος,
ὡς φαίνεται καὶ ἐκ τοῦ κατωτέρου ἀποσπάσματος αὐτοῦ παρὰ τῷ
Στοβαίῳ :

« Δοκεῖτ' ἐπειδὴν τ' ἀδικήματα εἰς Θεοὺς
πτεροῦσι, κᾶπειτ' ἐν Διὸς δέλτου πτυχαῖς
γράφειν τινὰ κῦτά, Ζῆνα δ' εἰσορῶντα
ἐν θνητοῖς δικάζειν; Οὐδ' ἂν ὁ Οὐρανὸς πᾶς
ἐξαρκέσειεν Διὸς γράφοντος τὰς ἀνθρώπων
ἀμαρτίας, οὐδ' αὐτὸς πέμπειν ἐκάστῳ
δίκαν.

Ὅπως καὶ ὁ Σοπεργάουερ οὕτω καὶ ὁ Εὐριπίδης παρεγνωρίσθη ὑπὸ τῶν συγχρόνων αὐτοῦ, ἀλλ' ὅπως ὁ Ἰερμκνός φιλόσοφος, ἀντέταξε περιφρόνησιν εἰς τὴν περιφρόνησιν. Ἡσθάνετο ἐν ἑαυτῷ τὴν ἀνάγκην νὰ δημιουργήσῃ νέον εἶδος τραγωδίας ἐν τῇ ὁποίᾳ νὰ ἐκφράσῃ τὰς ιδέας αὐτοῦ περὶ κοινωνίας καὶ θρησκείας. Ἡ μεγαλοφυΐα, λέγει ὁ Σέλλερ, ζῆ διὰ τῆς ἀντιθέσεως καὶ δὲν δημιουργεῖ εἰμὴ ἀφοῦ κατὰστρέψῃ. Τὰ πρόσωπα τῶν δραμάτων αὐτοῦ δὲν ἔχουσι τὴν πλαστικὴν ἐνότητα τῶν χαρακτηρηῶν τοῦ Σοφοκλέους οὔτε τὸ τραγικὸν μεγαλεῖον ἐκείνων, εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον γυναῖκες τὰς ὁποίας τὸ πάθος συγκλονίζει, ὅπως ἡ θύελλα τὰ δένδρα τοῦ δάσους. Καὶ ἡ δραματικὴ πλοκὴ ὑπολείπεται κατὰ πολὺ τῆς τεχνικῆς τελειότητος τῶν δραμάτων τοῦ Σοφοκλέους. Ὁ Ὀρέστης αὐτοῦ δύναται τις νὰ εἴπῃ ὅτι δὲν εἶναι δράμα, εἶναι μόνον ἡ περιγραφή τοῦ πάθους ἐνὸς ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος ἐκτύπησε νομίζων ὅτι εἶναι ἡ τιμωρὸς χεὶρ τὴν ὁποίαν ἐξέλεξεν οἱ Θεοί, καὶ ἔπειτα αἰσθάνεται ὅτι ἐὰν ἡ χεὶρ ὑπῆρξεν ἀρετὰ ἰσχυρὰ διὰ νὰ κτυπήσῃ, ἡ καρδίκα δὲν δύναται νὰ ὑποστῇ τὸ βῆρος τοῦ ἐγκλήματος.

Τὰ πρόσωπα τῆς παρεθέσεως ἀπεγύμνωσε παντὸς τραγικοῦ μεγαλείου. Παράβαλετε τὴν Ἀνδρομάχην τοῦ Εὐριπίδου πρὸς τὴν Ἀνδρομάχην τοῦ Ὀμήρου. Ἡ τελευταία αὐτὴ εἶναι βασιλισσα ἀπολαύουσα τοῦ σεβασμοῦ πάντων, εἶναι ὠραία, φιλομειδῆς καὶ ἡ θαυμασικὴ αἴγλη τοῦ κάλλους καὶ τοῦ μειδιάματός της ῥίπτει θεῖον φῶς ἐπὶ τῆς τραγικῆς σκηνῆς τοῦ χωρισμοῦ ἀπὸ τοῦ Ἔκτορος. Ἰδωμεν τὴν Ἀνδρομάχην τοῦ Εὐριπίδου. Νομίζει τις ὅτι ἀκούει τὸν φοβερὸν ῥόγθον τοῦ ποταμοῦ τῆς μεταβολῆς τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων, ὁ ὁποῖος διέρχεται παρὰσῶρον ὅ,τι εὐρίσκει ἐνώπιον αὐτοῦ ὠραῖον, ὑψηλόν, εὐγενές.— Ἡ βασιλισσα εἶναι δούλη ἐν τῇ σκληρᾷ δουλείᾳ τῶν ἀρχαίων χρόνων, ἥτις οὐδὲ τῆς τιμῆς τῶν ἀίχμαλώτων ἐρείδετο, ἐρωμένη ἀνδρός, τοῦ ὁποίου ἡ νόμιμος σύζυγος ποτίζει αὐτὴν ἔλον τὸ δηλητήριον τοῦ ἐξευτελισμοῦ καὶ τῆς περιφρόνησεως τοῦ ὁποίου εἶνε ἰκανὴ γυνὴ ῥαδιοῦργος καὶ γυνὴ ζηλότυπος. Εἶνε τέλος μήτηρ, ὃ τῆς δυστυχοῦς μητρότητος ὑπὸ τοιαύτης συνθήκας.

Καὶ ἐπειδὴ πᾶς ἀνθρώπινος ἐγωϊσμός καὶ πᾶν ἄλλο κίσθημα ἀπενεκρώθη ἐν αὐτῷ, διὰ τὴν βλασφημίαν περισσώτερον, θέλουν νὰ φονεύσουν τὸ τέκνον τῆς. Τὰ πάντα ῥεῖ.

Καὶ ἤδη ἐκτυλίσσεται ἡ φοβερὰ τραγωδία τῆς δοκιμαζομένης μητρικῆς στοργῆς. Ἡ Ἀνδρομάχη δὲν εἶναι βασίλισσα, εἶναι ἡ πάσχουσα καὶ αγωνιζομένη μητρότης, ἔχει κἄτι τι ἀπὸ τὴν ὄρμην τῆς ἀλόγου φύσεως ἐπὶ τῆς ὁποίας ἡ ἀνθρωπίνη γνῶσις ῥίπτει ἀπαισίαν φῶς, ἡ κορυφή ἣτις ἐξέρχεται ἐκ τοῦ στήθους τῆς εἶναι ἡ κορυφή ἣτις ἐξέρχεται ἐκ τοῦ βάθους τῆς φύσεως ὀλοκλήρου ἐκεῖ ἔνθα τὸ πᾶν δημιουργεῖται χάριν τοῦ παντός καὶ καταβιδρώσασται ὑπὸ τοῦ παντός, ἐνῶ ἡ μήτηρ, ἡ ὁποία νομίζει ὅτι ἐγέννησε διὰ τὴν αἰωνιότητα χάριν τῆς ζωῆς καὶ ὄχι χάριν τοῦ θανάτου, ἀφίνει κορυφὴν ἀπαισίαν εἰς τὸ κενόν.

Ἡ Ἐκάβη εἶναι καὶ αὐτὴ τὸ ζῶν ἐρείπιον ἑνὸς ὀλοκλήρου καταπεσόντος κόσμου. Τὸ γῆρας τῆς διηγεῖται ὅλην τὴν ἱστορίαν τῆς Τροίας. Ὡς μήτηρ καὶ σύζυγος καὶ μάμμη ἐδοκίμασεν ὅλας τὰς πικρίας τὰς ὁποίας μία γυνὴ δύναται νὰ ὑποστῇ. Καὶ τέλος σύρεται εἰς τοὺς πόδας τοῦ νικητοῦ ζητοῦσα δικαιοσύνην καὶ ἐκδικήσιν διὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ υἱοῦ τῆς. Τὰ πάντα ῥεῖ.

Τὰ δράματά του βρῖθουσιν ὕβρεων πρὸς τοὺς ἀρχαίους Θεούς. Δὲν δύναται νὰ δημιουργήσῃ ἰδικόν του ἰδανικόν κόσμον ἰδικίτερον, ὥπως ὁ Σοφοκλῆς καὶ ὁ Πίνδαρος καὶ ν' ἀναστρέφῃται ἐν αὐτῷ ἀδιαφορῶν διὰ τὰς ἀντιφάσεις τῆς παρὰδόσεως. Θέλει τὴν ἀλήθειαν δι' ἑαυτὸν καὶ διὰ τοὺς ἄλλους καὶ προσπαθεῖ νὰ ὀδηγήσῃ τοὺς συγχρόνους ἐκεῖ ὅπου ἔβλεπεν ἀνεκτέλλον δι' ἑαυτὸν τὸ γλυκοχάραγμα νέας θρησκείας. Τὴν ἄρνησιν τῆς ζωῆς τὴν ἀφιέρωσεν εἰς ἓν ἰδανικόν εὐγενές, ἐδίδασκε καὶ αὐτός ὡς καὶ ὁ Σοπεργχάουερ ἐν τῷ Ἰμπολύτῳ. Ἀλλ' οἱ σύγχρονοί του δὲν τὸν παρεκολούθησαν, δὲν τὸν ἠννόησαν. Καὶ ἐννοήσας τέλος τὸ μάταιον τῶν προσπαθειῶν του εἰς τὸ τελευταῖον αὐτοῦ δράμα, τὰς Βάκχας, ἀρνεῖται ἐντελῶς τὰς πρώτας αὐτοῦ θεωρίας. Τὰ πάντα ῥεῖ.

Ἡ μεγάλη ἔμωσ τοῦ Εὐριπίδου ἀρετὴ ὡς καὶ τοῦ Σοπεργχάουερ εἶναι ὅτι ἐδίδασκαν τὴν ἀγάπην πρὸς τοὺς ταπεινοὺς καὶ τοὺς δυστυχεῖς.

“Όταν κλίνη κανείς τὴν κεφαλήν διὰ νὰ μελετήσῃ τὸν πόνον τοῦ δυστυχοῦς αἰσθάνεται ἐξασκνιζόμενον τὸ χάσμα τὸ χωρίζον αὐτὸν ἀπ’ αὐτοῦ· ἐννοεῖ ὅτι μία καὶ ἡ αὐτὴ ἀνθρωπίνη φύσις εἶναι ἢ βασκνιζομένη ἐν ἐκείνῳ καὶ ἡ ἰδέα ὅτι ἴσως ἡ ἰδίᾳ συμφορὰ κρέμαται ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του τὸν κάμνει νὰ συμπονῇ μετ’ αὐτοῦ.

Μετὰ τὸν μεγαλορρημονα Αἰσχύλον, μετὰ τὸν Σοφοκλέα τοῦ ὁποίου «τὰ χεῖλη ἐφίλησαν αἱ Μοῦσαι» διὰ νὰ μεταχειρισθῶ τὴν φράσιν νέου ἑλληνοῦ ποιητοῦ, ἔχομεν τὸν Εὐριπίδην ἀπλοῦν καὶ ἐμβριθῆ, περιπαθῆ καὶ φιλόσοφον. Μετὰ τὸν λυρισμὸν τοῦ ἰδανικοῦ, τὴν πεζὴν καὶ ὀδυνηρὰν πραγματικότητα.

Ομοίως ἐν τῇ νεωτέρᾳ φιλολογίᾳ μετὰ τὸν Ρακίνα, τὸν Corneille, τὸν Γκαῖτε, ἔχομεν τὸν Jbsen, τὸν Hauptman, τὸν Τολστόη. Ὁ Nietysche ἐδίδασκεν ἡμᾶς τὴν αἰωνίαν ἐπιστροφὴν τοῦ Ὁμοίου καὶ ἡ ἀνθρωπότης φαίνεται ἐπαναλαμβάνουσα ἐκυτὴν διὰ μέσου τῶν αἰώνων.

Οἱ Ἑλληνικοὶ Θεοὶ ἀπέστρεφον τὸ πρόσωπον ἀπὸ τοῦ ἀνθρωπίνου πόνου. Ἡ Ἄρτεμις ἀποστρέφει τὸ πρόσωπον αὐτῆς ἀπὸ τοῦ Ἴππολύτου ἀποθνήσκοντος διὰ νὰ μὴ μολύνῃ τὰ θεῖα μέτρα της ἢ ἀγωνία τοῦ θνητοῦ. Ὁ Ἀμφίων βλέπων τὸν Ἡρακλέα, ὁ ὁποῖος τόσον πολὺ εἶχεν ἀγωνισθῆ χάριν τοῦ ἀγαθοῦ, ἐν τῇ παρφορῶν αὐτοῦ νὰ παρωδῇ οἰκτρῶς τοὺς ἄθλους του φονεύων τὰ τέκνα του λέγει: «Ζεῦ, εἶμαι ἀσθενής, γέρων, ὁ δυστυχέστατος ἴσως τῶν θνητῶν, ἀλλ’ εἶμαι ἀνώτερος σοῦ διότι δὲν ἐγνώρισες τὸν οἶκτον».

Πόσον φαίνεται προαισθανόμενος ὁ Εὐριπίδης ἕνα Θεὸν ὁ ὁποῖος θὰ ὑψῶνε τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν μέχρι τῆς θείας, διὰ τῆς εὐσπλαγγνίας πρώτον καὶ διὰ τοῦ πόνου ἔπειτα. Καὶ ἡ εὐσπλαγγνία διδάσκει αὐτὸν τὴν μεγάλην ἀλήθειαν μέχρι τῆς ὁποίας δὲν ἠδύνηθη νὰ ρθᾶσῃ ἡ μεγαλοφυΐα τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους. Πρῶτος ὁ Εὐριπίδης ἠννόησε τὸ φοβερὸν ἄδικον τῆς δουλείας. «Ὁ δοῦλος, λέγει, εἶνε ἴσος πρὸς τὸν ἐλεύθερον εἴαν ᾖνε δίκαιος καὶ ἀγαθός».

Ἴνα εὐρώμεν ἄρα τὴν γέννησιν οἰκσδήποτε νεωτέρων ιδέων,

ὀφείλομεν μόνον νὰ στραφῶμεν πρὸς τὸν λαόν, ὁ ὁποῖος καὶ σήμερον ἀκόμη ἠνιοχεῖ τὸ ἄρμα τῆς τέχνης, καὶ πότε μὲν τὸ ὑψώνει μέχρις ἑαυτοῦ, πότε δὲ τὸ ἀφίνει νὰ κατκπέσῃ εἰς τὴν ἄβυσσον.

Ὁ Σοπεργάουερ τοῦναντίον ἀνέλυσε τὴν ὀδύνην, οὐδέποτε ὅμως ἠσθάνθη τὴν συμπαθήσαν, διὰ νὰ μεταχειρισθῶ τὴν νέαν ἑλληνικὴν λέξιν, ἣ ὁποία ἐκφράζει τὸσον ὠραῖα τὸν πόνον διὰ τὸν πόνον τοῦ ἄλλου. Εἶχε βαθεῖαν συναίσθησιν τῆς μεγαλοφυΐας αὐτοῦ καὶ ὅταν εἶδεν ὅτι οἱ ἄνθρωποι δὲν ἐξετίμησαν τὸ ἔργον του ἀπέφυγε πλέον νὰ ἴδῃ τοὺς ἀνθρώπους.

Εἰς τὴν μόνωσιν εὔρε τὴν λήθην τοῦ κόσμου, τὴν ἡρεμίαν τῆς ζωῆς· τὴν ἀγάπην ὅμως πρὸς τοὺς ἀνθρώπους τὴν ὁποίαν ἐδίδαξε μὲ τὸσον ὠραῖα λόγια δὲν ἠδύνατο νὰ τὴν εὔρῃ. Τὸν οἶκτον οὐδέποτε τὸν ἠσθάνθη· μόνον ἡ θλίβερά αὐτοῦ μεγαλοφυΐα ἐδείκνυεν εἰς αὐτὸν τὴν πένθημον παρέλασιν τῶν δυστυχῶν τῆς ζωῆς, ὡς εἰς μέλαν ἀποστιλβωμένον κάτοπτρον, καὶ ἐπειδὴ ἡ εἰκὼν ἦτο πολὺ ζωηρὰ ἐπίεσθη ὅτι ἦτο καὶ ἀληθής.

Πολλοὶ ἐκ τῶν βιογράφων αὐτοῦ λέγουσιν ὅτι τὴν ὀδύνην δὲν τὴν ἐδρακίμασε ποτέ, ἀλλ' ὁ πεσσιμισμὸς αὐτοῦ εἶναι ἀποτέλεσμα θεωρίας. Αὐτὸς δὲν εἶχε καμμίαν ἀφορμὴν νὰ μὴ ἦνε εὐχарιστημένος ἀπὸ τὴν ζωὴν· ἦτο πλούσιος, εἶχε τὰ ταξείδια, τὰς καλλιτεχνικὰς ἀπολαύσεις. Ἄς μᾶς ἐπιτραπῆ νὰ ἔχωμεν τὴν ἐναντίαν γνώμην. Τὴν εὐτυχίαν ἢ τὴν δυστυχίαν εὐρίσκει ἕκαστος εἰς τὸ βάθος τοῦ ἰδίου ἐγώ, καὶ ὁ Σοπεργάουερ μόνην τὴν δυστυχίαν ἠδύνατο νὰ εὔρῃ εἰς τὸ βάθος τοῦ ἰδικοῦ του.

Κατὰ τὸν Μόβιον, ὁ ὁποῖος εἶνε εἰς ἐκ τῶν κριτικωτέρων βιογράφων αὐτοῦ, εἶχε χαρακτηρὰ νευρολογικῶς καὶ παθολογικῶς εὐπαθέστατον ὁ ὁποῖος ἐδεκαπλασίαζε τὰς ἀφορμὰς τῆς δυσκρεσκείας καὶ καθίστα δυστύχημα δι' αὐτὸν ὅ,τι θὰ ἦτο ἀπλοῦν ἀτόπημα. « Ἀγωνιῶ πάντοτε, γράφει εἰς ἕνα φίλον του, καὶ ὅταν δὲν ἔχω τίποτε διὰ τὸ ὁποῖον νὰ φοβοῦμαι· ἀγωνιῶ διὰ τοῦτο τὸ ὁποῖον εὐρίσκεται ἐν ἐμοὶ ὡς ἐὰν συνέβαινέ τι τὸν ὁποῖον δὲν γνωρίζω ». Ἡ παιδικὴ αὐτοῦ ἡλικία διήλθεν ἀρκετὰ θλίβερά μετὰξὺ πατρὸς τὸν ὁποῖον εἶχον ἀπορροφήσει τὰ ἐμπορικὰ συμφέροντα καὶ μεταπρὸς νέας, ὠραίας καὶ εὐφυοῦς τὴν ὁποίαν ἀπησχόλει ἐντελῶς ἢ

λατρεία τοῦ ἐγώ της, τοῦ πνεύματός της, τοῦ κάλλους της. Νεώτατος ἔχασε τὸν πατέρα του καὶ ἠναγκάσθη νὰ ζῆ μετὰ τῆς μητρὸς του. Μήτηρ καὶ υἱὸς ὁμοιάζον πολὺ πρὸς ἀλλήλους, ἀλλὰ διὰ τῆς ὁμοιότητος ἐκείνης ἢ ὁποῖα χωρίζει, δὲν ἐνώνει. Ἀμφοτέροι ἦσαν πολὺ εὐφυεῖς, πολὺ ἐγωϊστικί, κατενόουν πολὺ βλαβέως τὰς ἀδυναμίας ἀλλήλων, δὲν συνεχώρουν ὅμως αὐτάς. Ἡ μήτηρ του τοῦ γράφει εἰς μίαν ἐκ τῶν ἐπιστολῶν της· «Ἐχεις μεγάλην ὀξυδέρκειαν διὰ τὰ σφάλματα τῶν ἄλλων χωρὶς νὰ θέλης νὰ ἀναγνωρίσῃς τὰ ἰδικά σου· δὲν λαμβάνεις ποτὲ ὑπ' ὄψιν οὔτε τὴν ἡλικίαν, οὔτε τὴν παιδείαν ἐκείνων πρὸς τοὺς ὁποῖους ὁμιλεῖς. ἐν μίᾳ λέξει κατέχεις περισσότερον παντὸς ἄλλου τὴν τέχνην νὰ καθίστασαι ἀνυπόφορος».

Φαντάζεται τις βεβαίως ὅτι ὁ Σοπερχάουερ δὲν ἀφῆκεν ἄνευ ἀπαντήσεως τὴν ἐπιστολὴν ταύτην, ἥτις κάμνει ἡμᾶς νὰ ὑποθέσωμεν παρὰ τῆ μητρὶ τὰς ιδιότητας τοῦ υἱοῦ. Καὶ ἡ ἔλλειψις αὕτη οἰκογενειακῆς στοργῆς εἶναι αἰτία τῆς πτωχίας τῆς καρδίας παρὰ τὸν ἀνέφοραστον ὁμολογουμένως πλοῦτον τοῦ πνεύματος.

«Ἠγάπησα πάντοτε τὸ πνεῦμά μου, ἔλεγεν εἰς ἓνα φίλον του, ὀλίγας στιγμὰς πρὸ τοῦ θανάτου του, ἀλλ' ἐμίσησα τὴν καρδίαν μου.» Ἐννοῶν οὕτω ὅτι ἠγνόει βλαβέως τὰς ἐλλείψεις τοῦ χαρακτηρός του δὲν ἐδύνατο ὅμως καὶ νὰ διορθώσῃ αὐτάς, τὴν καρδίαν τὴν δυσυπότακτον, τὴν ὑπερήφανον καὶ ἐγωϊστικὴν, ἥτις καντήνητησε τέλος αὐτὸν καὶ εἰς τὴν ἐντελῆ ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων ἀπομόνωσιν.

Τὸ πνεῦμα τοῦ συστήματός του εἶναι ὅτι ἡ βάση τῆς ἡμετέρας ὑπάρξεως εἶνε ἡ βούλησις, ἡ δὲ γνῶσις, ὁ νοῦς εἶναι ἀπλοῦν αὐτῆς ὄργανον. Αὐτοῦ τοῦλάχιστον μεταφέρων τὸν κόσμον ὀλόκληρον ἐκ τοῦ πνεύματος εἰς τὴν καρδίαν τὴν ὁποῖαν δὲν εἶχε, δὲν ὑπῆρξεν ἐγωϊστής. Δὲν ἠγάπησε ποτὲ κανένα, οὔτε τοὺς συναδέλφους του, οὔτε τὴν οἰκογένειάν του, οὔτε τὸ ἔθνος του. Ὁ βιογράφος αὐτοῦ Πριζεμπάχ διηγεῖται ὅτι ὅταν μετέβη εἰς τὴν Ῥώμην, ἐνθα λόγῳ τῆς χάριτος τοῦ πνεύματός του καὶ τῆς ἀπεράντου μορφώσεως εἶχει γείνει τὸ κέντρον τοῦ κύκλου τῶν Γερμανῶν καλλιτεχνῶν, κατεφέρειτο σφόδρα κατὰ τοῦ ῥωμαντισμοῦ, κατὰ τῆς ἐπιστροφῆς εἰς τὸν ἐθνισμὸν καὶ τὴν θρησκείαν. «Θί

Γερμανοί, εἶπε μίαν ἡμέραν εἰς τὸ Café Grecco, εἶναι τὸ μάλ-
λον ἀνόητον τῶν Ἑθνῶν, καὶ ἂν κατώρθωσεν τίποτε εἰς τὴν ἐπι-
στήμην καὶ τὴν φιλοσοφίαν τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὴν παρ' αὐτοῖς
ἔλλειψιν πάσης θρησκείας»!! Τὸ πάθος του ὑπῆρξε πάντοτε νὰ
ἐξευτελίση καὶ νὰ εἰρωνευθῆ πᾶν ὅ,τι οἱ ἄνθρωποι ἐθαύμαζον
ἕως τότε. Ὁ Σπινόζα, ἡ Ἑγελικὴ φιλοσοφία, ἡ θεωρία τοῦ
Νεύτωνος περὶ χρωμάτων ὑπῆρξαν ὁ κυριώτερος σκοπὸς τῆς εἰρω-
νείας αὐτοῦ. Δὲν ὀρκίζεται εἰς τὸ ὄνομα οὐδενὸς διδασκάλου, κο-
ρωνίς τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ εἶνε ἡ αὐθυπαρξία. Βάσις τῆς φιλο-
σοφίας αὐτοῦ δὲν εἶναι οὔτε τὰ πρὸ αὐτοῦ φιλοσοφικὰ συστή-
ματα, οὔτε ἡ διαλεκτικὴ μέθοδος, ἀλλ' ἡ βαθεῖα γνῶσις τῆς
ἀνθρωπίνης ψυχῆς καὶ ἡ μεγάλη ἀνάπτυξις εἰς τὰς φυσικὰς ἐπι-
στήμας ὅσον ἦτο δυνατὴ ἐπὶ τῆς ἐποχῆς του.

Εἶνε βεβαίως ἐν ἐκ τῶν βαθυτέρων πνευμάτων τοῦ παρελθόν-
τος αἰῶνος ἀλλ' ὅσον καὶ ἂν τὸν θαυμάζῃ κανεὶς κάμνει χειρί-
στην ἐντύπωσιν ὁ μέγας αὐτοῦ ἐγωϊσμὸς καὶ ἡ περιφρόνησις τῶν
συγχρόνων αὐτοῦ μεγάλων ἀνδρῶν.

Ὁ Φίχτε, ὁ Σέλιγγ εἶναι σορισταί, ὁ Ἑγελος ἀγύρτης. Βε-
βαίως τὸ μέγα καὶ ἀσυγχώρητον λάθος των ἦτο ὅτι αὐτοὺς τοὺς
εἶχον ἀναγνωρίσει οἱ ἄνθρωποι, ἐνῶ εἰς αὐτὸν δὲν εἶχον προσέξει
ἀκόμη. Ἀλλὰ δὲν θὰ ἦτο καλλίτερον νὰ προσπαθῆ νὰ φθάσῃ τὴν
φήμην των, ἀντὶ νὰ καταφέρηται κατ' αὐτῶν;

Ὁ Ἑγελος συνετέλεσε περισσότερον παντὸς ἄλλου ν' ἀνα-
γνωρισθῆ ὑψηλότης τοῦ ἐν τῷ Βερολίνῳ Πανεπιστημίου, ἀλλ'
ἐγωϊστῆς ὅπως ἦτο, ἔχων βαθεῖαν συνάισθησεν τῆς μεγαλοφυΐας
αὐτοῦ, ἀλλὰ μὴ δυνάμενος ν' ἀνεχθῆ οὐδένα ἐγωϊσμὸν πλησίον
του, εὐφύεστατος, ἀλλ' ἄνευ καρδίας ἠναγκάσθη ἐνωρίτατα νὰ
παραιτηθῆ τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ σταδίου.

Ὀλίγον μετὰ ταῦτα ἐξέδωκε τὸ κυριώτατον ἔργον του «ὁ
κόσμος ὡς βούλησις καὶ ὡς παρὰστασις».

Τὸ σύγγραμμά του ὁμως οὔτε ἔτυχε τοῦ γενικοῦ θαυμασμοῦ
οὔτε καὶ ἤγειρε τὸν θόρυβον τὸν ὅποιον ἐπερίμενεν. Ἀλλὰ δὲν
ἔχασε τὴν πεποίθησιν εἰς ἑαυτὸν· τὴν ἀναγνώρισιν ἀνέμενε μετὰ
προφητικῆς βεβαιότητος παρὰ τῶν μεταγενεστέρων «Θὰ ἔλθῃ,

λέγει, ἐποχή κατὰ τὴν ὁποίαν θὰ θεωρήται ἀμαθὴς ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος δὲν θὰ γνωρίζῃ τί εἶπον ἐγώ». Τὴν φιλοσοφίαν του ἐθεώρει θρησκείαν, καὶ τὸν μὲν ἑαυτὸν του παροξύνει πρὸς τὸν Χριστόν, τοὺς δὲ μαθητάς του πρὸς τοὺς ἀποστόλους. Μόνον ἡ ἰδική του φιλοσοφία περιέχει τὸ πρὸ τῶν αἰώνων ζητούμενον ἀληθές, αἱ δὲ ιδέαι τῶν ἄλλων εἶναι πλάνη καὶ φαντασιοπληξία. Κατὰ τοῦτο ὠμοίκαζε πρὸς τοὺς τρεῖς σοφιστάς, ὅπως ἀπεκάλει τὸν Φίλιππε, τὸν Σέλιγγ καὶ τὸν Ἐγγελον. Διότι ἕκαστος ἐκ τῶν τριῶν τούτων ἀνδρῶν εἶχε τὴν γνώμην ὅτι μόνον αἱ ἰδικαὶ του ιδέαι ἦσαν ἀληθεῖς, τὸ ἰδικόν του σύστημα εἶναι ὀρθόν, τῶν δ' ἄλλων τὰ συστήματα εἶνε κενὴ συρραφή λόγων καὶ οὐδὲν πλέον. Καὶ τοῦτο δικαίως, ἀφοῦ καθὼς φαίνεται ἡ ἀσφαλεστέρη βῆσις τῶν φιλοσοφικῶν συστημάτων εἶναι ἡ καρδία καὶ ἡ πεποίθησις τῶν ἰδρυτῶν των. Εἶναι ὅμως ἀληθές ὅτι πλὴν τῆς βεβαίας ἀντιπαθείας καὶ τελείας ἀντίθεσις τοῦ χαρακτῆρος καὶ τῶν βιωτικῶν συνθηκῶν ἐχώριζε τὸν Σοπεργχάουερ ἀπ' αὐτῶν.

Αὐτὸς ἦτο πλούσιος, ἄνθρωπος τοῦ κόσμου, τὴν γνώμην αὐτοῦ ἔλεγε φανερά καὶ ἀπροκαλύπτως, ἐνῶ ἐκεῖνοι εὐρίσκοντο πρὸ τοῦ φοβεροῦ διλήμματος ἢ νὰ εἴπωσι τὴν γνώμην αὐτῶν εἰλικρινῶς καὶ ἔπειτα νὰ ὑποστῶσι τὴν καταδίωξιν καὶ τὴν ἐγκατάλειψιν ἢ νὰ συνθηκολογήσωσι μετὰ τῶν ἀπαιτήσεων τῆς θέσεώς των. Ἡ σοφία αὐτοῦ εἶναι ἀποτέλεσμα ἀμέσου παρατηρήσεως, ἐνῶ ἡ ἰδική των εἶναι σοφία σχολαστικῆς διαλεκτικῆς καὶ πολλὰκις ὕξει λόγνου πολὺ μακρόθεν.

Ὁ Σοπεργχάουερ δὲν φιλοσοφεῖ δι' ἀποδείξεων, οὐδὲ διὰ σειρᾶς ζηρῶν ἐννοιῶν, ἀλλὰ κάτι τι τὸ ὁποῖον καθιστᾷ αὐτὸν μοναδικὸν ἐντελῶς ἐν τῇ Γερμανικῇ φιλοσοφίᾳ, δι' εἰκόνων αἰτινες διέρχονται πρὸ ἡμῶν, ἀναπαρκαστῶσαι τὸν κόσμον ὅπως ἡ Fata morgana, τὸ θαυμάσιον τοῦτο φαινόμενον τοῦ Ἰταλικοῦ Οὐρανοῦ τὸ ὁποῖον ἀντανκλᾷ ἐπὶ τῶν νεφῶν τὰς ἀκτῆς, ἀλλ' ὅχι Fata morgana φαιδρᾶς Ἰταλικῆς πρωίας, ἀλλὰ ζοφώδους ἡμέρας ἐν ἣ τὰ πάντα χρωματίζονται ὅχι διὰ τῶν χρωμάτων τῆς Ἰριδός, ἀλλὰ διὰ τοῦ μέλανος καὶ τοῦ φαιοῦ.

Περιφρονεί τὴν ἀπόδειξιν λέγων ὅτι βλάπτει τὴν ἄμεσον ἐν-
τύπωσιν.

Ἄλλὰ μήπως ἡ ἀντίδρασις δὲν εἶνε ἐπιρροή;

Ἡ ἀντίδρασις ὅμως αὕτη καὶ τὸ μῖσος κατὰ τῶν συγχρόνων
προέβησαν ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε ἀπεφάσισε πλέον ν' ἀπομακρυνθῆ
τοῦ κόσμου ἐντελῶς. Καὶ πράγματι ἡ μόνωσις ἦτο ἡ ἀρίστη πα-
τρὶς δι' αὐτόν. Αὕτη ἐπενήργει ὡς τὸ ἄριστον νευρωτικὸν ἐπὶ
τοῦ χαρακτήρου του. Παρ' αὐτῷ τὰ πάθη δὲν ἐθόλωναν τοὺς
ὀφθαλμοὺς του, ὁ βίος διήρχετο πρὸ αὐτοῦ ἐν εἴδει γιγαντιοῦ
δράματος περὶ τοῦ ὁποίου δὲν γνωρίζομεν οὔτε πόθεν ἤρχισεν οὔτε
ποῦ θὰ τελειώσῃ· δυνάμεθα ὅμως νὰ μελετήσωμεν καλῶς τὴν
πρᾶξιν ἥτις εἶνε πάντοτε ἡ μέση διὰ τὸν περικοπητητήν. «Εὐτυχῆ
βίον δὲν δυνάμεθα νὰ εὗρωμεν, λέγει κάπου, δυνάμεθα νὰ εὗρω-
μεν ὅμως ἥρωϊκὴν πορείαν τοῦ βίου». Καὶ τὴν εὔρε τέλος τὴν
ἥρωϊκὴν πορείαν τοῦ βίου ἀποφυγῶν τοὺς ἀνθρώπους τῶν ὁμοίων
ἐν τούτοις τόσον προσφιλεῖς ἦσαν δι' αὐτόν ἡ προσοχὴ καὶ ὁ θαυ-
μασμός. Καὶ ἡ ἀπόφραξις αὕτη ἔχει κάτι τι τὸ ἥρωϊκὸν καὶ τὸ
μεγαλοπρεπές.

Ἡ ἀντίθεσις τῆς βουλήσεως καὶ τοῦ πνεύματος καὶ ἡ ὑπεροχὴ
τῆς βουλήσεως ἐπ' αὐτοῦ διήκει δι' ὅλου τοῦ συστήματός του.
Τίς εἶναι ἡ σφαῖρα τοῦ πνεύματος; Αἱ ἱστορικαὶ ἐπιστῆμαι ἡ
φιλοσοφία, τὰ μαθηματικὰ καὶ αἱ φυσικαὶ ἐπιστῆμαι. Ἐκ τού-
των αἱ ἱστορικαὶ ἐπιστῆμαι καὶ ἡ φιλοσοφία ἐξαρτῶνται ἐκ
τῆς ὑποκειμενικῆς ἀντιλήψεως, τὰ μαθηματικὰ ὁμιλοῦσιν εἰς ἡμᾶς
περὶ σχέσεων, αἱ δὲ φυσικαὶ ἐπιστῆμαι ὁμιλοῦσιν εἰς ἡμᾶς περὶ
βάρους, περὶ ἑλξέων, μαγνητισμοῦ, χημισμού καὶ ἠλεκτρισμοῦ. Τίς
εἶναι ὅμως ἡ φύσις τῶν δυνάμεων τούτων; Διατί ὁ λίθος δὲν
ἐξακολουθεῖ ἱπτάμενος πρὸς τὰ ἄνω, ἀλλὰ μόλις ἡ ῥύμη ἐξαντλη-
θῆ πίπτει εἰς τὴν γῆν; Τί εἶναι τέλος ἡ φύσις τῆς βαρύτητος;
Διατί μετὰ τόσου πόθου ὁ μαγνήτης στρέφεται πρὸς τὸν βόρειον
πόλον. Διατί μετὰ τῆς ὀρμῆς ὁ σίδηρος φέρεται πρὸς αὐτόν,
διατί τὰ ἄστρα τελοῦσι τὰς κινήσεις αὐτῶν ἐν τελείᾳ ὑποκατῆ
εἰς τὴν περὶ κόσμιον ἑλξίν; Τί εἶναι τὸ μυστηριώδες τοῦτό τι περὶ
τὸ ὁποῖον οἱ φιλόσοφοι πάντων τῶν αἰώνων στρέφοντι ὡς ἀνήρω-

πος ὁ ὁποῖος ἐπιθυμῶν νὰ εἰσέλθῃ εἰς φρούριον καὶ μὴ γνωρίζων τὴν εἴσοδον περιφέρεται περὶ αὐτὸ καὶ ἀρκεῖται περιγράφων τὰς ἐξωτερικὰς αὐτοῦ λεπτομερείας.

Πῶς λοιπὸν δυνάμεθα νὰ εὕρωμεν τὴν βᾶσιν τῶν πολλαπλῶν ἐν τῷ κόσμῳ φαινομένων; "Ὅχι βεβχίως διὰ τῆς γνώσεως, διότι ἀνωτέρω ἀνελύσαμεν τὴν τετραπλῆν σφαίραν τῆς γνώσεως καὶ εἶδομεν ὅτι δὲν δύναται νὰ δώσῃ εἰς ἡμᾶς ἰκανοποιητικὴν ἀπάντησιν εἰς τὸ εἰσώτημα τοῦτο.

Ἐρευνῶντες εἰς τὸ βᾶθος τοῦ ἡμετέρου ἐγὼ θὰ ἴδωμεν ὅτι τὸ ἀποτελεῖν τὴν βᾶσιν τῶν ἡδονῶν ἡμῶν καὶ τῶν βρασάνων, τὴν σχέσιν ἡμῶν πρὸς τὰ ἔξω πράγματα, ἀλλὰ καὶ τὴν κρίσιν ἡμῶν περὶ αὐτῶν εἶναι πόθος, κίώνιος, ἀπικυστος, ἄνευ ἰκανοποιήσεως, ἄνευ ἡρεμίας, ἄνευ σκοποῦ. Ὁ ἄνθρωπος διέρχεται τὸν βίον κρᾶδινόμενον μετὰ τοῦ πόθου καὶ τῆς ἐπιτυχίας, μετὰ τὴν ἐλπίδος καὶ ἀπογοητεύσεως, κατὰ τὸν στίχον τοῦ Γκαίτε :

Langend
Hud bangend
In schwebender Pein
Himmelhoch jauchzend
Zum Tode betrübt.

Τὴν βᾶσιν τοῦ ἡμετέρου ὄντος ἀποτελεῖ ὁ χαρακτηρ ὁ ὁποῖος μέχρι τέλους τοῦ βίου ἡμῶν διατελεῖ ὁ αὐτός, αἱ δὲ καθημεριναὶ πράξεις δὲν εἶναι εἰμὴ τὰ φαινόμενα δι' ὧν ἐκδηλοῦται ὁ χαρακτηρ οὗτος. Ὅμοίως τὴν βᾶσιν τῶν φυσικῶν φαινομένων ἀποτελεῖ ἡ βούλησις, αἱ δὲ φυσικαὶ δυνάμεις δὲν εἶναι εἰμὴ ἐκδηλώσεις τῆς βουλήσεως. Βούλησιν ὅμως λέγοντες ὀφείλομεν νὰ ἐννοῶμεν κατὰ τι ἐντελῶς διάφορον τῆς ἡμετέρας βουλήσεως, ἄλογον ὄρμην, ἀπροσδιόριστον τάσιν,

Τοιαύτη ἀτυνεῖδητος τάσις πρὸς τὰ πρόσω, πρὸς τὸ ἄπειρον, εἶναι ἡ βαρύτης, ἡ ἔλξις τῶν οὐρανίων σωμάτων, ὁ μαγνητισμὸς, ὁ ἠλεκτρισμὸς ἡ χημικὴ τάσις. Βαρύτης εἶναι ἡ ὄρμη τῆς ὕλης πάντοτε πρὸς ἐν κέντρον καὶ ἡ ἰκανοποίησις τῆς ἐπιθυμίας αὐτῆς θὰ ᾔητο ἡ καταστροφή της. Καὶ ἐὰν ἀκόμη τὸ σύμπαν συνε-

σπειροῦτο εἰς μίαν σφαῖραν, ἢ ὕλη θὰ ἔτεινε πάντοτε πρὸς τὸ κέντρον. Καὶ ὅπως καὶ ἐν ἡμῖν βλέπομεν ἀγῶνα μιᾶς ἐπιθυμίας πρὸς ἄλλην ἐπιθυμίαν, ὁμοίως καὶ ἐν τῇ ὕλῃ ἔχομεν διαρκῆ ἀγῶνα μιᾶς δυνάμεως πρὸς ἄλλην δύναμιν. Ἐν τῷ σιδήρῳ ὁ μαγνητισμὸς ἀγωνίζεται πρὸς τὴν βαρύτητα, ἐν τῷ γαλβανισμῷ ἡ δρᾶσις δὲν εἶναι εἰμὴ διαρκῆς χωρισμὸς καὶ ἔνωσις τῶν στοιχείων πρὸς ἀλλήλα. Τέλος ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ ὀργανισμῷ ὅλαί αἱ δυνάμεις αὐτοῦ πικρῶς ἀγωνίζονται ἡνωμέναι καὶ τείνουσι πάντοτε νὰ χωρισθῶσιν ἀπ' ἀλλήλων.

Ἡ ζωὴ ἡμῶν εἶναι ἀγὼν κατὰ τοῦ χωρισμοῦ τούτου, ἕως ὅτου τὸ σῶμα ἐξενπληθῆ εἰς τὸν ἀγῶνα καὶ ἐπέλθῃ ὁ θάνατος, φέρων τὸν χωρισμὸν πασῶν τῶν δυνάμεων. Καὶ ἡ διάσπασις αὕτη φέρει τὴν ζωὴν τῆς βουλήσεως, διότι ἡ βούλησις, ὡς λέγει ὁ Σοπεργιάουερ, εἶναι πεινώσα βούλησις καὶ ἐπειδὴ δὲν ἔχει τίποτε ἄλλο νὰ φάγῃ τρώγει τὰς σάρκας τῆς.

Ἐὰν θελήσωμεν νὰ στηθοσκοπήσωμεν τὴν φύσιν δὲν θ' ἀκούσωμεν οὔτε τὴν προδικτεταγμένην ἁρμονίαν τοῦ Λεϊβνιτίου, οὔτε τὴν σφαιρικὴν ἁρμονίαν τοῦ Πυθαγόρου, ἀλλὰ κραυγὰς λυσσώδους ἀγῶνος τῶν ὄντων πρὸς ἀλλήλα. Τὸν ἀγῶνα τοῦτον βλέπομεν καὶ εἰς αὐτὰ τὰ φυτὰ. "Ἄλλα δηλητηριάζουν τὴν γῆν διὰ τῶν ριζῶν των διὰ νὰ μὴ δύναται οὐδὲν ἄλλο φυτὸν νὰ προκόψῃ πλησίον των. "Ἄλλα διὰ τοῦ ὕψους των ἀπορροφῶσι τὸν ἀέρα καὶ πάντα τὰ ἄλλα. Πανταχοῦ ὁ περὶ ὑπάρξεως ἀγὼν τοῦ Δαρβίνου. Ἐκ χιλίων ἐπιθυμιῶν τὰς ὁποίας ἔχομεν ἢ μία μόνη δύναται νὰ ἰκανοποιηθῆ, καὶ ἐκ χιλίων γεννωμένων ὄντων μόνον τὸ ἐν θὰ δυναθῆ νὰ ζήσῃ. Καὶ τοῦτο εἶνε τὸ διακρίνον αὐτὸν ἀπὸ τῶν ἀνωτέρω μνημονευθέντων ποιητῶν. Αὐτοὶ αἰσθάνονται τὰς ἀτελείας τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς, τὰς πικρίας αὐτῆς καὶ τὰς βρασάνους ἕλην τὴν τραγικὴν ἀντίθεσιν τῶν ἀπεράντων ἡμῶν πόθων πρὸς τὴν βραχεῖαν ἡμῶν καὶ ἀσθενῆ ὑπαρξίν· τὴν φύσιν ὅμως θεωροῦσιν ὡς τέλειον κατασκευάσμα θεοκρατοῦς ἁρμονίας. Δι' αὐτούς ἡ φύσις εἶναι τὸ αἰώνιον, τὸ ἀπικθές, τὸ ἀνώδυνον. "Ὅλοι οἱ ἤγαι οἱ ἐξερχόμενοι ἐξ αὐτῆς δὲν εἶνε εἰμὴ ὕμνος πρὸς τὸν Πλάτωνα. Τὸ ἄσμα τῆς ἀηδόνος δὲν ἀφίνει αὐτούς ν' ἀκούσωσι τὴν ὄξειαν

κρυψήν τοῦ πτηνοῦ τοῦ ὀπιοῦ κατέστρεψεν τὴν φωλαίν· τ' ὠ-
ραῖον χρωμα τῶν ἀνθέων δὲν ἀφίνει αὐτοῦς νὰ ἴδωσι τὸν ἰδεχθῆ
ἀγῶνα μυρίων ἐντόμων ἅτινα εἰς τὰς ρίζας αὐτῶν ἀγωνίζονται
τὸν ἀγῶνα τῆς ἐπικρατήσεως ἐπὶ τῆς γῆς, ἥτις εἶναι συγχρόνως
ἡ μήτηρ αὐτῶν καὶ ὁ τάφος. Ἡ φύσις εἶναι δι' αὐτοῦς τὰ
«*Templa serena*» θέατρον θαυμασίως πλακισιούμενον ὑπὸ κυκ-
νῶν ὀρέων στεφομένων ὑπὸ γλαυκοῦ οὐρανοῦ, ἐπεστρωμένον πότε
δι' ἀνθέων καὶ πότε διὰ παλλεύκων σινδόνων, ἐντὸς τοῦ ὀπιοῦ
πνίγονται αἱ κρυφαὶ τῶν ἀνθρωπίνων παθῶν χωρὶς νὰ δυνηθῶσι
νὰ διαταράξωσι τὴν ἁρμονίαν αὐτοῦ. Διότι ἡ φύσις εἶναι τὸ αἰώ-
νιως ὠραῖον καὶ ἡ ποιητικὴ ψυχὴ ἔλκεται καὶ μεταμορφοῦται
ὑπὸ τοῦ ὠραίου ὅπως ὁ σίδηρος ἔλκεται καὶ μεταμορφοῦται ὑπὸ
μαγνήτου.

Ὁ Hugo, ὁ Delille, ὁ Βύρων, ἡ κ. "Ακκερμαν βρίζουσι τοι-
ούτων ἀντιθέσεων τῆς φύσεως πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα, ἐνῶ ἡ τέ-
χνη διὰ τῆς ἀντιθέσεως τούτης θεραπεύει τὴν πονοῦντα ψυχὴν,
ὅπως διὰ τῶν χρωματιστῶν ὑέλων θεραπεύονται οἱ πάσχοντες
τὴν ὄρασιν. Τὴν εὐεργετικὴν τούτην τῆς τέχνης ἐπίδρασιν ἀνε-
γνώρισεν ὁ Σοπερχάουερ καὶ ἀνέλυσεν αὐτὴν θαυμασίως ἐν τῷ
τρίτῳ βιβλίῳ.

Τρεῖς εἶναι αἱ σφαῖραι ἐν αἷς κινεῖται ἡ τέχνη: Τὸ φῶς ἐν
ταῖς εἰκαστικαῖς τέχναις, αἱ ἀνθρώπιναι πράξεις ἐν τῷ δράματι,
καὶ ἡ μελωδία ἐν τῇ μουσικῇ.

Τὸ φῶς εἶναι τὸ φαιδρότατον πάντων τῶν πραγμάτων, τὸ
φῶς τὸ ὁποῖον εἰς τὸ ψυχορράγημά του ἐζήτει ὁ Γκαίτε, τὸ φῶς
τὸ ὁποῖον μετὰ τούτου πάθους ἀποχαιρετῆ ὁ Μάκρεδ τοῦ Βύρω-
νος· εἰς ὅλας τὰς θρησκείας εἶναι τὸ σύμβολον τοῦ ἀγαθοῦ τῆς
σωτηρίας. Ὁ Παράδεισος τοῦ Δάντε εἶνε ἐνκλαγγὴ φωτός καὶ
χρωμάτων, ἐνῶ ἡ κόλασις εἶνε βυθισμένη εἰς αἰώνιον σκότος.

Ὁ Πίνδαρος λέγει (Ὀλύμ. ὠδὴ ε') ὅτι εἰς τὰ Ἡλύσια πεδία
καὶ αὐτὴ ἡ σκιὰ δὲν εἶναι εἰμὴ τάσις πρὸς περισσώτερον φῶς. Ὁ
ὀφθαλμὸς ἡμῶν ἔχει θείαν τὴν κατὰγωγὴν, διότι εἶναι τὸ ὄρ-
γανον τῆς γνώσεως καὶ ἡ γνῶσις κἀμνε ἡμᾶς νὰ λησμονῶμεν

τούς πόθους καὶ τοιοῦτοτρόπως ἀπαλλάσσει ἡμᾶς τῆς τυραννίης τῆς βουλήσεως.

Τὸ δῶρα ἀφ' ἑτέρου ἀρέσκει εἰς ἡμᾶς διότι εἰς τὴν τραγικὴν τύχην τῶν ἡρώων αὐτοῦ μετρῶμεν διὰ τῆς ὀδύνης τὸ μεγαλεῖον τῆς ψυχῆς αὐτῶν, ἐνῶ διὰ τῆς ἀνταποδόσεως δεικνύει εἰς ἡμᾶς τὸ τέλειον τὸ ὁποῖον δὲν εὐρίσκει μὲν ἡ ψυχὴ ἡμῶν ἐν τῷ κόσμῳ, δὲν παύει ὅμως ἀεὶ ἀναζητοῦσα αὐτό. Ἐνῶ τέλος ἡ μουσικὴ, ἡ κατ' ἐξοχὴν αὐτὸς τέχνη, ἣτις ἀποτελεῖται ἀπὸ διασπασιν τῆς ἁρμονίας καὶ ἀποκατάστασιν αὐτῆς, δὲν εἶναι ἄλλο εἰμὴ αἴσθημα, πόθος αἰώνιος. ἄπαυστος, διαρκὴς τάσις πρὸς τὸ ἄπειρον, συγκινεῖ καὶ εὐχαριστεῖ ἡμᾶς, διότι κρατεῖ εἰς ἡμᾶς τὸ κάτοπτρον τῆς ἡμετέρας ψυχῆς, ὡς καὶ ἡ μουσικὴ, καὶ ἡ ζωὴ εἶναι πόθος αἰώνιος ὅμοιος πρὸς ἄσβεστον δίψην, ἡ δὲ πλήρωσις τοῦ πόθου διαρκεῖ ἐλαχίστην μόνον στιγμὴν καὶ δὲν ἀποτελεῖ εἰμὴ μετὰβασιν εἰς νέον πόθον, ὡς ἐν τῇ μουσικῇ μετὰβλίνοντες ἀπὸ ἀντιθέσεως εἰς ἀντίθεσιν καὶ ἡ ἀποκατάστασις τῆς ἁρμονίας διαρκεῖ ἐλαχίστην μόνον στιγμὴν καὶ ἐὰν διήρκει περισσότερον θὰ καθίστατο ἀφόρητος ἀηδία. Ἄλλ' ὁ πόθος οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ ὀδύνη, ἣτις εἶναι τόσον συγγενὴς πρὸς τὴν φύσιν ἡμῶν. Οὐδαμοῦ τέλος τοῦ πόθου ἔρα οὐδαμοῦ καὶ τέλος τῆς ὀδύνης.

Τὴν ζωὴν ὁλόκληρον διερχόμεθα μετὰβλίνοντες ἀπὸ πόθου εἰς πόθον, διδασκόμεθα ἐκάστοτε ὅτι τὸ ἐπιτευχθέν δὲν πληροῖ οὔτε τὸ χιλιοστὸν ἐξ ὅσων ὑπέσχετο τὸ ἐλπίζόμενον, νομίζομεν ὅτι δὲν θὰ ποθήσωμεν πλέον· ἀλλ' ὁ πόθος πλέκων διὰ ῥόδων τὰ δίκτυα τῶν ἡμερῶν του συλλαμβάνει ἡμᾶς ἐντὸς αὐτῶν καὶ ἀρχίζει ἐκ νέου ἢ θλιβερά τραγωδία, ἕως ὅτου εὐρεθῆ εἰς πόθος ἀνεκπλήρωτος, ἐκ τοῦ ὁποίου νὰ ἐξερτήσωμεν πάσας ἡμῶν τὰς χυρὰς καὶ τὰς λύπας. Πρὸς τοῦτο ὅμως χρειάζεται ἰδιαιτέρως δύναμις χαρκατῆρος, καὶ τοῦτο ἐννοοῦμεν λέγοντες ὅτι ὁ τάδε ζῆ χάριν τούτου τοῦ ἰδανικοῦ ἢ χάριν τοῦ ἄλλου.

Τοιοῦτοτρόπως ὁ ἄνθρωπος διέρχεται τὸν βίον ἀγόμενος τῆδε κάκειςε ὑπὸ τοῦ πόθου, ὅμοιος πρὸς ἰστίον τῆδε κάκειςε ἐξωθούμενον ὑπὸ τοῦ ἀνέμου. Ἡ ἀνθρωπίνη ζωὴ εἶναι θάλασσα πλήρης δινῶν καὶ σκοπέλων τούς ὁποίους ὁ ἄνθρωπος ἀποφεύγει μετὰ με-

γίστης προσοχής καὶ προφυλάξεως, ἂν καὶ γνωρίζῃ ἐκ τῶν προτέρων ὅτι φέρεται πλησίστιος πρὸς τοῦτο ἀκριβῶς τὸ ὅποιον προσπαθεῖ ν' ἀποφύγῃ, δηλαδή πρὸς τὸν θάνατον, ὁ ὅποιος εἶναι τὸ μοιραῖον μέρος τῶν κόπων του καὶ δι' αὐτὸν χειρότερος πάντων τῶν σκοπέλων τοὺς ὁποίους ἀπέφυγε.

Διὰ τὸν θάνατον προοριζόμεθα εὐθὺς ἀπὸ τῆς γενέσεως· πᾶν βῆμα μᾶς φέρει πρὸς αὐτὸν καὶ ὅπως τὸ βᾶδισμά μας εἶναι διαρκῶς ἀναστελλομένη πτώσις, ὁμοίως καὶ ἡ ζωὴ ἡμῶν εἶναι διαρκῶς ἀναβαλλόμενος θάνατος. Ὑπὸ τῆς χειρὸς ἡμῶν διαρκῶς τὸ παρὸν μεταβάλλεται εἰς παρελθόν, τὸ δὲ μέλλον εἶναι πάντοτε ἀβέβαιον καὶ βραχύ.

Τί λοιπὸν δύναται ν' ἀπαλλάξῃ ἡμᾶς τῶν βασάνων τοῦ βίου; Ἡ τελεία ἄρνησις αὐτοῦ. Ὅταν πτύσωμεν ἐπιθυμοῦντες ὅ,τι δήποτε παρὰ τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου καὶ περιορισθῶμεν εἰς τὴν ἀπλήν γνῶσιν αὐτοῦ, ὅταν ὁ κόσμος δὲν εἶναι πλέον δι' ἡμᾶς ἢ κονίστρα εἰς ἣν κατερχόμεθα ὡς ἀγωνισταί, ἀλλ' ἀπλῶς τὸ θέατρον ἐπὶ τοῦ ὁποίου βλέπομεν ἀγωνιζομένους τοὺς ἄλλους, τότε θὰ εἴμεθα εὐτυχεῖς. Εὐδαιμονία εἶνε μόνον ὁ βίος τῶν ἀσκητῶν τοῦ χριστιανισμοῦ ἢ τῶν Λαμασιδῶν τοῦ Βουδισμοῦ.

Τὴν ἀπαισιοδοξίαν, τὴν ἀποστροφήν πρὸς τὴν ζωὴν βλέπομεν εἰς πάντα τὰ φιλοσοφικὰ συστήματα, ὡς παρατηρεῖ ὁ Χάρτμαν «(ἐπίλογος εἰς τὴν Φιλοσοφίαν τοῦ ἀσυνειδήτου)», διότι ἡ ἐπίδρασις τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου ταράσσει τὴν κίνησιν τοῦ πνεύματος καὶ ὀφείλομεν χάριν αὐτοῦ καὶ θυσιάζωμεν πᾶν ἄλλο ἐνδικρέρον. «Πνεῦμα, λέγει ὁ Nietzsche, εἶναι ἡ ζωὴ δάκνουσα ἐκυτὴν».

Ὅπως καὶ ὁ Σοπερχάουερ οὕτω καὶ οἱ ἀπαισιοδόξοι ποιηταὶ φρονοῦσιν ἔτι ὁ πόθος εἶναι αἰτία ὅλων ἡμῶν τῶν βασάνων. Ἄλλ' ἢ θρησκεία καὶ ἡ ποίησις κινουῦνται ἀμφοτέραι ὑπὸ τοῦ αἰσθηματος καὶ ἀπευθύνονται πρὸς τὸ αἶσθημα· συγκινοῦσι, διαθέτουσι πρὸς τὴν ἀγάπην καὶ τὴν εὐσπλαγγίαν ὅπως ὁ Εὐριπίδης καὶ ὁ Ἰησοῦς, ἐνῶ ἡ φιλοσοφία κινεῖται ἐν ἐννοίαις, διδάσκει δι' ἀποδείξεων δυστυχῶς δὲ μία τῶν ἀποδείξεων τοῦ Σοπερχάουερ εἶναι ἡ κακία τοῦ ἀνθρωπίνου γένους καὶ διὰ τοῦτο διδάσκει τὴν περιφρόνησιν. Ἀποτέλεσμα τῶν θεωριῶν τούτων εἶναι ὁ ἐγωισμὸς

ἄλλων τῶν σημερινῶν Γερμανῶν «διανοητικῶν» ἀποτέλεσμα τῆς πολλῆς προσοχῆς εἰς τὴν περὶ τῷ Σοπερχάουερ περιφρόνησιν τῶν ἀνθρώπων εἶναι ὁ τερατώδης ἐγωϊσμός τοῦ Φρειδερίκου Nietzsche, ὁ ὁποῖος ἐν τούτοις κατὰ τὰ ἄλλα διαφέρει πολὺ αὐτοῦ, διότι εἶνε τὸ κατ' ἐξοχὴν «πουλὶ τῆς γαστῆρας» καὶ αὐτὴν τὴν ὀδύνην θεωρεῖ ἀναγκασίαν, διότι δι' αὐτῆς κρατύνεται ἡ δύναμις τῆς ψυχῆς.

Τὸν Σοπερχάουερ ὁ Nietzsche θεωρεῖ παιδαγωγόν· ἐὰν ὅμως εἶχε διδάχθῃ ὅχι νὰ περιφρονῇ ἀλλὰ νὰ ἐννοῇ περισσότερον τοὺς ταπεινοὺς, ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ καθημερινὴ ζωὴ ἀπαιτεῖ μέγεθος τῆς ψυχῆς, ἡρωϊσμούς, θυσίας τὰς ὁποίας τελοῦσιν ἀσυνειδήτως καὶ ἐκεῖνοι ἀκόμη οἱ ὁποῖοι δὲν εἶναι «ἀεροναῦται τοῦ πνεύματος», ἅψ' εἶχομεν τὸ αὐτὸ πνεῦμα, τὸ ἐξαναγκάζον ἡμᾶς εἰς θρυμασμὸν, ἄνευ τῶν ἀγρίων παραφορῶν τοῦ ἐγωϊσμοῦ, αἵτινες κατήντησαν αὐτὸν καὶ εἰς ἐντελὲς διανοητικὸν ναυάγιον.

Ἡ φιλοσοφία δὲν συγκινεῖ, διότι εἶναι διάλογος τῆς λογικῆς πρὸς τὴν λογικὴν, καὶ ἡ λογικὴ εἶναι ἀμείληκτος. Ἐνῶ ποίησις εἶναι τὸ αἰσθημα ὁμιλοῦν πρὸς τὸ αἰσθημα, κινεῖται ἐν τῇ καρδίᾳ, καὶ ἔτιν ἦνε πολὺ βαθεῖα καθίστανται θρηνώδης. Διότι ἡ καρδία εἶναι ἡ συγκέντρωσις ὅλων τῶν πόνων ὅπως εἶναι καὶ ὅλων τῶν αἰσθημάτων. Ποίησις εἶναι ἡ μυστηριώδης φωνὴ ἡ ἐξερχομένη ἐκ τοῦ βάθους τῆς φύσεως καὶ ἐκφράζουσα ὅλας αὐτῆς τὰς κινήσεις καὶ τὰ πάθη· τὰ συγκλονίζοντα αὐτὴν, ἐνῶ φιλοσοφία εἶναι ἡ ψυχρὰ λογικὴ ἡ ἐρευνῶσα τοὺς νόμους καὶ τὰς αἰτίας αὐτῶν. Ποίησις εἶναι ἡ μυριόχορδος αἰολικὴ Ἄρπη ἡ συγκεντροῦσα ὅλας τὰς φωνὰς τῆς φύσεως εἰς παγκόσμιον ἀρμονίαν, ἐνῶ ἡ φιλοσοφία μίαν μόνην ἔχει χορδὴν, τὴν τοῦ ἄληθοῦς· καὶ ὅταν αὕτη ἡχοῦ παραφόνως κατανατᾷ οἰμωγὴν ἀνθρώπου ὑπερευαίσθητου, ἄλλ' ὅχι πλέον φιλοσοφικὸν σύστημα.

Ἡ ποίησις εἶναι τὸ μαγικὸν κάτοπτρον τὸ δεικνύον εἰς ἡμᾶς ὅλας τοῦ βίου τὰς ὕψεις, ἐνῶ ἡ φιλοσοφία ὀφείλει νὰ εἶναι ὁ ἄσβεστος λύχνος ὁ ὁποῖος ἐν τῷ σκότει τῆς ζωῆς ὀφείλει νὰ δεικνύῃ εἰς ἡμᾶς οὐχὶ τὴν εὐκολωτάτην ἀτραπὸν τῆς ζωῆς, ἀλλὰ τὴν ἀρίστην.

Ἡ ποίησις δὲν ὀμιλεῖ δι' ἐννοιῶν ἀλλὰ διὰ παραδειγμάτων, καὶ ἐνῶ δεικνύει εἰς ἡμᾶς τὰ παραδείγματα τῆς ἀπογοητεύσεως, τῆς πικρίας, τοῦ πόνου, δεικνύει ἀφ' ἑτέρου εἰς ἡμᾶς καὶ τὰ παραδείγματα τῆς θελήσεως, τοῦ ἠρωϊσμοῦ, τῆς ἐμπιστοσύνης.

Ὅπως καὶ ἡ μουσικὴ, καὶ ἡ ποίησις ζῆ διὰ τῆς ἀντιθέσεως τὴν ὁποίαν συγχωνεύει εἰς παγκόσμιον ἁρμονίαν· ἐνῶ ἡ φιλοσοφία, ἐὰν θέλῃ, νὰ ᾔνη συνεπῆς πρὸς ἑαυτήν, ὀφείλει νὰ ᾔνη ἀπολύτως ἢ αἰσιόδοξος ἢ ἀπαισιόδοξος. Οὐδὲ εἶνε ἄμεσος συνέπειαι τῆς θεωρίας τοῦ Σοπερχάουερ ἢ ἀπαισιόδοξια. Ἡ βούλησις ἥτις ἀποτελεῖ σπουδαιότατον μέρος τοῦ ψυχικοῦ ἡμῶν βίου δὲν εἶνε πάντοτε διαρκῆς τάσις πρὸς τὸ ἄγνωστον, τὸ ἀκατόρθωτον, τὸ ἄπειρον. Εἶνε ἡ βούλησις τούτου πρὸς τὸ ὅποιον αἰσθανόμεθα ἡμᾶς αὐτοὺς ἰκανοὺς καὶ τῆς συναίσθησεως ταύτης ἀποτέλεσμα εἶνε ἡ δυνάμις τοῦ χαρακτῆρος.

Εἶνε ἡ τελεία ἀνεξαρτησία ἀπὸ τῆς ὕλης, ὡς παρέστησεν αὐτὴν ὁ Κάντιος, ἡ ὑποταγὴ εἰς ἓνα ἀνώτερον ἠθικὸν νόμον, τὸν ὅποιον ἔθηκεν ὁ ἄνθρωπος εἰς ἑαυτὸν ἐν συνειδήσει τῆς ἠθικῆς αὐτοῦ ὑπεροχῆς. Εἶνε ἡ προσπάθεια πρὸς τὸ εἶ ἄμεινον, ὡς παρέστησεν αὐτὴν ὁ Φίχτε, ἥτις δὲν ἀπογοητεύει, διότι αἰσθανόμεθα ὅτι ἐὰν ἐν τῷ θεωρητικῷ κόσμῳ τίθεται φραγμὸς εἰς ἡμᾶς, ἐν τῷ ἠθικῷ εἶμεθα ἀπεριόριστοι. Ἀληθὲς μεγαλεῖον τῆς ψυχῆς εἶναι ὄχι νὰ χωρίζωμεν ἡμᾶς αὐτοὺς ἐντελῶς ἀπὸ τοῦ Κόσμου, ἀλλὰ νὰ βλέπωμεν μόνον ὅ,τι ὑπάρχει ὠραῖον, ἀγαθόν, αἰώνιον ἐν αὐτῷ.

ΚΑΛΛΙΡΡΟΗ ΑΔΑΜΙΑΔΟΥ

Διδάκτωρ τῆς Φιλοσοφίας

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006